

Commando DienstenCentra
Ministerie van Defensie

Richtlijn Buitenruimte Defensie

Inrichting en beheer van de buitenruimte op
defensielocaties

Datum	8 mei 2012
Status	Definitief

Colofon

Opdrachtgever	Divisie Vastgoed & Beveiliging Dienst Vastgoed Defensie Hoofd Vastgoedbeheer Herculeslaan 1 Postbus 90004 3509 AA Utrecht
Contactpersoon	R. Pillen
Projectleider	F. Mandemaker
Versienummer	7

Inhoudsopgave

Colofon	2
1 Inleiding	5
1.1 Aanleiding.....	5
1.2 Doel	5
1.3 Afbakening	5
1.4 Leeswijzer	6
2 Randvoorwaarden voor inrichting en beheer	7
2.1 Wet- en regelgeving.....	7
2.2 Beleid.....	7
2.3 Planvorming.....	7
2.4 Onderverdeling functionele gebieden.....	7
3 Beïnvloedende factoren op de inrichting en beheer	8
3.1 Inleiding	8
3.2 'Gebruikshistorie'.....	8
3.3 'Situering'	8
3.4 'Ontwikkeling'.....	8
3.5 'Inrichting, beheer en (a-)biotische factoren'	8
4 Methodiek.....	9
4.1 Algemeen	9
4.2 Kwaliteit buitenruimte	9
4.2.1 Indeling.....	9
4.2.2 Ambitie	9
4.3 Tabellen 'Standaard en Representatief'	9
4.4 Kwaliteit borgen en beheersbare kosten d.m.v. toepassen methodiek	9
4.5 Schema Kwaliteit buitenruimte	10
5 Gebiedstypen.....	11
5.1 'Parkachtig'	11
6 Ambitieniveaus.....	12
6.1 Inleiding	12
6.2 'Standaard'	12
6.3 'Representatief'	13
6.4 Technische eisen en ontwerpuitgangspunten	14
7 Beeldkwaliteit.....	15
7.1 Algemeen	15
7.2 Catalogus Beeldkwaliteit Buitenruimte Defensie.....	15
7.2.1 Kwaliteitsniveaus.....	15
7.3 Vaststellen beheerambities	15

Bijlagen	16
A Begrippen en afkortingen	17
B Geraadpleegde literatuur	18
C Tabellen Inrichtingsambitie 'Standaard'	19
<i>Inclusief kostenkengetallen voor inrichting en beheer (intern gebruik)</i>	
D Tabellen Inrichtingsambitie 'Representatief'	20
<i>Inclusief kostenkengetallen voor inrichting en beheer (intern gebruik)</i>	
E Referentiebeeldencatalogus buitenruimte defensierterreinen	21
F Technische eisen & ontwerpuitgangspunten.....	22
G Beheerniveaus per object	23
H Catalogus Beeldkwaliteit Buitenruimte Defensie	24

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In de dienstverleningsovereenkomst 'Expertise & Advies' die de DVD heeft met de Bestuursstaf DRMV staat als item A.121 opgenomen 'Definiëren van de beeldkwaliteit van de buitenruimte'. Met dit item wil DRMV, als verantwoordelijke voor de normstelling voor Defensievastgoed, defensiebreed tot uniforme normering komen ten aanzien van de buitenruimte op Defensielocaties. Met het te verwerven inzicht kan door het proces van normsturing tot kosten-/kwaliteit optimalisatie worden gekomen.

Concreet wordt met A.121 beoogd kwaliteitsniveaus met de daar bijbehorende kostenkengetallen vast te stellen. Voor zowel de inrichting als het beheer van de buitenruimte zoals we die voor Defensielocaties kunnen onderkennen. Aan de inrichtingstypen in combinatie met het gewenste ambitieniveau voor beheer kunnen kostenkengetallen worden gehangen. Daarmee wordt beter inzichtelijk waar, in voorkomend geval, bij zowel (her-)inrichting als bij een aangepast beheerambitieniveau kostenverschillen zullen ontstaan.

Met deze richtlijn wil Defensie de buitenruimte van haar objecten meer in samenhang met elkaar en vergelijkbaar kunnen maken. Meer samenhang zal zorgen voor een herkenbare en professionele uitstraling waarbij kosteneffectiviteit centraal staat. Deze richtlijn is er voor de opdrachtgevers, ontwerpers en beheerders betrokken bij de inrichting en instandhouding van de buitenruimte van Defensielocaties.

1.2 Doel

In dit document wordt antwoord gegeven op vragen als 'welke verhardingen kunnen we waar toepassen binnen het kwaliteitsniveau 'standaard'', 'welk terreinmeubilair past binnen het kwaliteitsniveau 'representatief'' en 'welk beheerniveau moet dan worden gehanteerd'?

Deze richtlijn geeft geen kant en klaar antwoord op de vraag 'hoe' de buitenruimtes op Defensielocaties eruit moet zien. Dit is en blijft een ontwerpers-vraag en is dus afhankelijk per locatie. Wel biedt het kaders met mogelijkheden. Bijvoorbeeld hoe op een meer uniforme wijze de buitenruimte duurzaam kan worden ingericht en beheerd. De keuzes die voorliggen kunnen aan de hand van de richtlijn beter onderbouwd worden doordat, in de follow-up van deze eerste fase van de richtlijn, elementen kunnen worden toegevoegd op basis waarvan risico's reëler kunnen worden ingeschat.

1.3 Afbakening

Deze 'Richtlijn Buitenruimte Defensie' richt zich op de beheerambities voor de buitenruimte van bebouwde defensieobjecten. Het doel van deze richtlijn is het vastleggen van deze ambities in kwaliteitsniveaus. Op termijn zal worden gezien hoe voor de onderdelen 'schiet- en oefenterreinen', 'start- en rolbanen', 'munitiedepots' en 'kades en -steigers' zo goed als mogelijk kan worden aangesloten bij uitgangspunten zoals in deze Richtlijn beschreven. Voor deze specifieke categorieën kent Defensie veelal eigen normering gebaseerd op specifieke wet- en regelgeving dan wel een eigen beheersystematiek voor de instandhouding. Hiertoe geldt dat voor de hiertoe geldende normen¹ de technische kwaliteit de beeldkwaliteit bepaald.

Het document geeft een overzicht van 'wat op defensieterreinen kan en mag' en geeft inzicht in de verschillen tussen de kwaliteitsniveaus, binnen de thema's (verhardingen, groenvoorzieningen, terreinmeubilair, water en verlichting). Daarnaast wordt inzicht gegeven in de beheerconsequenties.

¹ Bijvoorbeeld voor start- en Rolbanen (S&R) kennen separate normen waaraan, om redenen van vliegveiligheid, minimaal moet worden voldaan. Het kwaliteitsniveau is gebaseerd op NAVO normeringen, de zogenaamde Pavement Condition Index (PCI) en wordt via de methodiek van 'Micropaver' in stand gehouden.

1.4 Leeswijzer

Het document start met een hoofdstuk over de randvoorwaarden voor inrichting en beheer. Hierin wordt aangegeven hoe wet- en regelgeving wordt geborgd en welk beleid van toepassing is op defensierterreinen. Daarnaast wordt in dit hoofdstuk aangegeven wat de rol is van Structuur- en Ontwikkelingsplannen (S&O-plannen) en de daaruit voortvloeiende onderverdeling van defensierterreinen in functionele gebieden.

Na de randvoorwaarden worden in hoofdstuk 3 de factoren beschreven die van invloed zijn op inrichting en beheer van de buitenruimte. In hoofdstuk 4 wordt de methodiek uitgelegd die in deze richtlijn is gehanteerd om de verschillende inrichting- en beheerambities vast te stellen.

In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de kwaliteitsaspecten per gebied. Specifiek voor de inrichting worden in hoofdstuk 6 de verschillen tussen de ambitieniveaus weergegeven. In hoofdstuk 7 wordt aangegeven welke beheerambitie gekoppeld is aan de inrichtingsambitie.

2 Randvoorwaarden voor inrichting en beheer

2.1 Wet- en regelgeving

Voor inrichting en beheer van de buitenruimte geldt wet- en regelgeving van de overheid. Op het gebied van ruimtelijke ordening, milieu, natuur, monumenten en archeologie, water, verkeer etc. kan de overheid nadere voorwaarden stellen in verordeningen en plannen. Bij elk voornemen om de ruimtelijke inrichting te wijzigen (ook in het kader van beheer) is daarom toetsing noodzakelijk aan de vigerende wet- en regelgeving. Dit wordt intern de DVD geborgd door het uitvoeren van een 'Projectanalyse' (voorheen bekend onder de term 'Omgevingsanalyse'). ²

2.2 Beleid

Defensie conformeert zich aan het vigerende rijksbeleid. Daarnaast is de Directie Bedrijfsvoering (voorheen de directie RMV, Ruimte, Milieu en Vastgoed) binnen de Bestuursstaf verantwoordelijk voor het ontwikkelen, opstellen, uitdragen en monitoren van toepasbaar beleid o.a. op het gebied van ruimte, milieu, vastgoed en facilitaire zaken. De directie Bedrijfsvoering stelt, aan de hand van nationaal- en internationaal vigerende normen, de kwaliteitsnormen voor het vastgoed van Defensie vast.

2.3 Planvorming

Met Structuur- en Ontwikkelingsplannen (S&O-plannen) wordt inzicht gegeven in zowel het huidige als het toekomstig functioneren van een defensieobject of plangebied. De plannen geven kaders aan voor de ruimtelijke inrichting en de gewenste ruimtelijke kwaliteit. Ook dienen de plannen als toetsingskader voor nieuwbouw, renovatie, sloop, beheer- en onderhoudsplannen. Waar nodig wordt inzicht gegeven in de met de plannen gemoeide (investering en exploitatie) kosten. Deze plannen worden ten behoeve van de Defensiestaf (DS) opgesteld.

In de Leidraad S&O-plannen³ is vastgelegd hoe de onderkende S&O-producten opgebouwd zijn. Vigerende S&O-plannen van Defensie zijn daarmee kaderstellend en richtinggevend voor zowel de inrichting als het beheer van de Defensieobjecten.

2.4 Onderverdeling functionele gebieden

De richtlijn is gebaseerd op de gehanteerde structuur binnen de S&O-plannen. In de S&O-plannen worden defensieobjecten onderverdeeld in functionele gebieden (dus per hoofdfunctie). Aan de functionele gebieden zijn in deze richtlijn alle verschillende ambitieniveaus gekoppeld.

In de S&O-plannen zijn defensieobjecten onderverdeeld in de volgende functionele gebieden⁴:

1. Operationeel
2. Kantoor en les
3. Logistiek
4. Sport
5. Verzorging
6. Groen
7. Verkeer en
8. Overige functies (de object gerelateerde functies).

De functionele gebieden zijn opgenomen in het 'Schema Kwaliteit Buitenruimte' zie §4.5). In dit schema zijn de indeling in functionele gebieden en de ambitie gekoppeld.

² Projectanalyse: definitie / verwijzing volgt nog (Begrippenlijst)

³ Versie 2.1, d.d. 14-01-2010

⁴ Zie Begrippenlijst

3 Beïnvloedende factoren op de inrichting en beheer

3.1 Inleiding

Defensieobjecten verschillen veel van elkaar qua ligging, structuur en functie. Voor weloverwogen keuzes in inrichting en beheer van de buitenruimte geldt als uitgangspunt dat deze verantwoord moeten zijn in relatie tot onderstaande factoren die voor het betreffende Defensieobject van toepassing zijn. Ze dienen als een gegeven te worden beschouwd. De van invloed zijnde factoren zijn onder te verdelen in vier hoofdgroepen die in de volgende paragrafen verder worden toegelicht.

3.2 'Gebruikshistorie'

Veel objecten van Defensie kennen een langdurige militaire geschiedenis en dragen nog zichtbare sporen van de door de eigen organisatie vormgegeven en beheerde omgeving. Deze sporen worden zowel binnen als buiten de defensieorganisatie op waarde geschat. Uitgangspunt is zorgvuldigheid, zowel bij beheer als herinrichting bij nieuwe ontwikkelingen, om zo dit erfgoed voor de toekomst te behouden.

De defensieorganisatie hecht aan historisch besef, respect voor degenen die de organisatie hebben gediend en hun ervaringen, maar ook aan aandacht voor de stappen in de ontwikkeling van militairen. Defensie heeft traditioneel een aantal locaties die herdenkings- en andere evenementen faciliteren. Deze locaties dienen op de bedoelde momenten een representatieve uitstraling te hebben.

3.3 'Situering'

Als één van de grootste grondbezitters van Nederland heeft Defensie over het hele land verspreid een groot aantal objecten in gebruik. De situering van deze objecten bepalen in belangrijke mate de keuze van inrichting en beheer van de buitenruimte. De ontwerpkeuzes van de buitenruimte van objecten gelegen in een (binnen) stedelijke omgeving zullen wezenlijk anders zijn dan die van de objecten in een meer landelijke omgeving.

3.4 'Ontwikkeling'

De Nederlandse defensieorganisatie herbergt een moderne krijgsmacht met hoogwaardige technologische systemen. Het functioneren en de daarmee samenhangende eisen leiden voor delen van objecten tot aangepaste terreininrichting en beheer. Daarbij zijn functionaliteit, soberheid en overzichtelijkheid kernbegrippen. De defensieorganisatie maakt een ontwikkeling door waarbij 'verdichting' van de ruimtelijke structuur van de objecten plaatsvindt. De benadering van het vastgoed, waaronder de buitenruimte, is onderhevig geweest aan diverse, grootschalige veranderingen. Dit heeft geleid tot objecten met een eigentijdse structuur, architectuur en invulling van het begrip 'duurzaamheid'.

3.5 'Inrichting, beheer en (a-)biotische factoren'

De kwaliteit van de terreininrichting bepaalt in hoge mate de kwaliteit die met het reguliere beheer haalbaar is. Kwaliteitsmetingen geven aan dat vooral op oudere objecten achterstanden zijn ontstaan. Bij opdrachten in het kader van inrichting en beheer dient hiermee rekening te worden gehouden. Echter, het biedt ook kansen om door herontwikkeling en renovaties de toekomstige beheerkosten terug te dringen door een eigentijdse, efficiënte inrichting.

Vele defensieobjecten liggen op de hogere, arme zandgronden in Nederland. De bodemsamenstelling en hydrologie is vaak een beperkende factor in het ontwikkelen van groenstructuren. Daarentegen bieden deze omstandigheden ook mogelijkheden voor natuurlijke ontwikkeling. Tevens zijn deze a-biotische omstandigheden vaak weer gunstig voor het beheer en aanleg van verhardingen en rioleringen, inclusief infiltratiemogelijkheden van hemelwater. Veel defensieobjecten kennen een hoge wilddruk, die de ontwikkeling van groenstructuren frustreert en zo de kwaliteit ervan te niet doet. Ook levert het regelmatig schade op aan verhardingen en andere infrastructuur. Deze situaties zijn in het beheer lastig te beïnvloeden, zeker niet op korte termijn.

4 Methodiek

4.1 Algemeen

Deze richtlijn zorgt voor een bewuste afweging van inrichting en beheer van de defensie buitenruimte. Hierdoor zal grip verkregen worden op de samenhang, duurzaamheid en kwaliteit van de buitenruimte, wat het mogelijk maakt om de kosten beheersbaar te maken.

De gehanteerde structuur in S&O-plannen voor wat betreft de indeling in objecttypen en functioneel gebruik is toegepast op deze richtlijn. Deze structuur is uitgangspunt voor het 'Schema Kwaliteit Buitenruimte' (zie §4.5).

4.2 Kwaliteit buitenruimte

Het 'Schema Kwaliteit Buitenruimte' geeft weer hoe de defensieobjecten worden ingedeeld in functioneel gebruik en gebiedstype. De gebiedstypen zijn voorzien van ambitieniveaus voor inrichting en beheer van de buitenruimte.

Het schema is bestaat uit twee delen: 'indeling' en 'ambitie'.

- De 'indeling' wordt bepaald door de functie, de stedenbouwkundige structuur en de omgeving, en wordt uitgedrukt in het begrip 'gebiedstype'.
- De 'ambitie' is het kwaliteitsniveau van inrichting en beheer.

4.2.1 Indeling

Binnen de defensie objecten (haven, vliegbasis, kazerne, opslag ect..) bevinden verschillende functionele gebieden (operationeel, kantoor/les, logistiek, sport, verzorging groen, verkeer en overige functies). Het functioneel gebruik kan zich bevinden in een stedelijk, parkachtige, landschappelijke en/of industriële omgeving. Deze omgeving wordt een '*gebiedstype*' genoemd (zie §4.1.6).

4.2.2 Ambitie

Per functioneel gebruik met de daarbij behorende gebiedstype is een *inrichtingsambitie* vastgelegd. Bij de inrichting van de buitenruimte worden door defensie de ambitieniveaus *standaard*, *representatief* en *exclusief* gehanteerd. Aan 'inrichtingsambities' zijn '*beheerambities*' gekoppeld. (zie §4.5). Deze beheerambities betreffen met name de beeldkwaliteit.

4.3 Tabellen 'Standaard en Representatief'

Voor de inrichtingsambities 'standaard en representatief' zijn tabellen opgesteld (zie bijlage C & D Tabellen inrichtingsambitie, inclusief kostenkengetallen voor inrichting en beheer). In deze tabellen wordt per thema (verharding, beplanting, terreinmeubilair, verlichting en water) weergegeven welke elementen er voor mogen komen per gebiedstype. In de tabellen is dit aangeduid met een V (voorkeur), T (toelaatbaar) en U (uitgesloten).

Voor de inrichtingsambitie 'exclusief' is geen tabel opgesteld, enerzijds omdat inrichting op dit niveau weinig voor komt; anderzijds is het exclusieve karakter voldoende omschreven in hoofdstuk 6.

4.4 Kwaliteit borgen en beheersbare kosten d.m.v. toepassen methodiek

Door gebruik te maken deze methodiek kan per object inzichtelijk worden gemaakt welke kwaliteit wordt nagestreefd. Dit geeft tevens een indicatie van de te verwachten beheerkosten. De kostenkengetallen voor inrichting zijn bedoeld om de kostenconsequenties van de te maken keuzes bij inrichting te kunnen afwegen. Hierdoor wordt de kwaliteit van de buitenruimte geborgd en de worden de kosten beheersbaar.

4.5 Schema Kwaliteit buitenruimte

Schema Kwaliteit Buitenruimte					
INDELING			AMBITIE		
Defensieobject	Functioneel gebruik	Gebiedstype	Inrichting	Thema's	Beheer
Door Basis Registratie Vastgoed (BRV) vastgestelde type defensie objecten. Operationele gebieden uitgezonderd.	De functionele indeling van het defensieobject in kleinere eenheden.	De typologie van de functionele indeling gebaseerd op het karakter en beeld van het gebied.	Onderstaande inrichtingambities kunnen naar keuze worden opgehangen aan het bijbehorende gebiedstype.	De inrichtingsambitie wordt per inrichtingstype omschreven voor vijf thema's: verharding, groen, terreinmeubilair, water en verlichting. Verwezen wordt naar betreffende tabel.	Beheerambities zijn rechtstreeks gekoppeld aan inrichtingsambities.
Haven Vliegbasis Kazerne Opslag Munitieopslag	Operationeel vlieggebied, hangaarzone, buitenoefenfaciliteiten	Stedelijk Parkachtig Landschappelijk Industrieel	Standaard	zie tabel 'Standaard'	B
Communicatie DPO Diverse Gedenkplaats Huisvesting Kantoor Logistiek Oefenterrein Operationeel Opleiding Schietterrein Sportcomplex Werkplaats	Kantoor/les kantoorfaciliteiten kastenkamers lesfaciliteiten	Stedelijk Parkachtig Landschappelijk Industrieel	Exclusief Representatief Standaard	 zie tabel 'Representatief' zie tabel 'Standaard'	 A B
	Logistiek opslag/distributie algemeen opslag/distributie specifiek werkplaatsen stalling militair materieel	Stedelijk Parkachtig Landschappelijk Industrieel	Standaard	zie tabel 'Standaard'	B
	Sport buitensport faciliteiten binnensport faciliteiten	Stedelijk Parkachtig Landschappelijk Industrieel	Standaard	zie tabel 'Standaard'	B
	Verzorging huisvesting/legering bedrijfsrestaurant geneeskundige voorzieningen kinderdagverblijf	Stedelijk Parkachtig Landschappelijk Industrieel	Exclusief Representatief Standaard	 zie tabel 'Representatief' zie tabel 'Standaard'	 A B
	Groen structureel groen natuur	Stedelijk Parkachtig Landschappelijk Industrieel	Standaard	zie tabel 'Standaard'	B
	Verkeer ontsluiting wegen parkeren overige verhardingen	Stedelijk Parkachtig Landschappelijk Industrieel	Exclusief Representatief Standaard	 zie tabel 'Representatief' zie tabel 'Standaard'	 A B
	Object gerelateerd fysieke beveiliging ondergrondse infrastructuur	Stedelijk Parkachtig Landschappelijk Industrieel	Standaard	zie tabel 'Standaard'	B

5 Gebiedstypen

Onderstaand worden de gebiedstypen gedefinieerd en worden de voornaamste kenmerken ervan benoemd.

De 'Referentiebeeldencatalogus buitenruimte defensieterrainen' (bijlage E) bevat referentiebeelden van de onderstaand beschreven gebiedstypen.

5.1 'Parkachtig'

Omschrijving

Het betreft gebieden met een gemiddelde bebouwingsdichtheid ($\leq 40\%$ van het oppervlak is bebouwd en verhard). In de inrichting van het gebied bestaat een gelijkwaardigheid in het oppervlaktegebruik van de groene buitenruimte, bebouwing en weginfrastructuur. In de presentatie van de gebied en de ruimtelijke beleving voor gebruiker en bezoeker domineert het groene, gecultiveerde karakter van het gebied. De stedenbouwkundige en/of landschaps-architectonische opzet maakt expliciet gebruik van het samenbindend vermogen van de groene buitenruimte. De terreininrichting is zichtbaar vormgegeven en heeft een gecultiveerde presentatie. In de indeling of inrichting van het gebied is sprake van een zorgvuldige enscenering van de ruimtelijke belevingswaarden.

Kenmerken

Algemeen

- De buitenruimte bezit een gecultiveerd interieur, gericht op optimale woon- en werkomstandigheden met 'groen' als samenbindend element.
- De buitenruimte is deels ingericht voor recreatieve en /of lichte oefenactiviteiten door de gebruikers, maar dit is niet verstorend voor de groene beleving.
- De ordening en inrichting van de groene ruimten vertoont een duidelijke samenhang, maar is voldoende flexibel, zowel in beheer als inrichting.

Inrichting

- Verharding ondersteunt de logistieke processen; de inrichting bevordert langzaam verkeer en beperkt onnodig voertuiggebruik.
- Verharding is dusdanig vormgegeven en gedimensioneerd dat het de functie ondersteunt en past in het vormgevingsconcept.
- De beplanting is relatief grootschalig van opzet, bestaande uit boomstructuren, open groene ruimten gevormd door zorgvuldig geplaatste groenelementen.
- De beplanting levert een wezenlijke bijdrage aan de sfeer, de seizoensbeleving en het comfort van de ruimte.
- Voor terreinmeubilair en verlichting, zie gebiedstype 'Stedelijk' (zie §5.1)
- **Afwijkend:** In parkachtige gebieden wordt de verlichting vooral afgestemd op de veiligheidsbeleving van loop- en fietsroutes, alsmede de entrees van gebouwen en verblijfsruimten.
- Water in parkachtig gebied kan deel uit maken van het vormgevingsconcept in de vorm van vijvers, die mede dienen ter berging of infiltratie van hemelwater. De vormgeving is zodanig dat er vloeiende overgangen van groen naar water ontstaan.

6 Ambitieniveaus

6.1 Inleiding

Er wordt gewerkt met twee ambitieniveaus t.a.v. inrichting en beheer van de buitenruimte:

- *Standaard voor de expeditiezone:*
met basiskwaliteiten als functioneel, eenvoudig, robuust, lange levensduur en efficiënt te beheren en te onderhouden.
- *Representatief voor de entreezone en het verblijfsgebied in het terrein:*
met de basiskwaliteiten van 'Standaard', echter met *toegevoegde waarde* door de *kwaliteit van materialen en fijnzinnige vormgeving*, ter bevordering van belevingswaarde en het comfort van de ruimte.

De ambitieniveaus worden hierna in algemene zin en per thema verder uitgewerkt.

6.2 'Standaard'

Algemeen

- De kwaliteit van de buitenruimte komt voort uit de ruimtelijke organisatie, de vormgeving en zorgvuldige detaillering van de ruimte(n).
- De inrichting is eenvoudig maar uiterst bruikbaar.
- De functionaliteit en gebruikswaarde van de ruimte domineert.

Verharding

- Elementenverharding; er dient gewerkt te worden met een betonmaterialen in standaard verkrijgbare formaten en standaard kleurstelling. Bij gesloten verhardingen worden geen bijzondere kleurstellingen of bijzondere toeslagmaterialen in de toplaag toegepast.
- Aanduidingen op het wegdek worden alleen functioneel toegepast. Voor de markeringen wordt gebruik gemaakt van standaard beschikbare kleuren en sjablonen.
- De toepassing van opsluitmiddelen wordt bepaald door de functie van de verharding.

Groenvoorziening

- De beplanting is eenvoudig en doelmatig te beheren en onderhouden en heeft een lange levensduur.
- De beplanting levert een bijdrage aan de verblijfskwaliteit, ordening en presentatie van de verschillende gebiedsonderdelen.

Terreinmeubilair

- Meubilair is standaard verkrijgbaar, eenvoudig en met minimale kosten te beheren en onderhouden.
- Er wordt een keuze gemaakt uit de 'Referentiebeeldencatalogus' (zie bijlage E).
- De inzet van meubilair is functioneel bepaald en wordt alleen toegepast waar strikt noodzakelijk.
- Er wordt gebruik gemaakt van standaard leverbare kleuren of kleurcombinaties.

Verlichting

- Het verlichtingsplan is afgestemd op het functioneel nodig licht. De minimum randvoorwaarden voor 'functioneel' komen voort uit wet- en regelgeving met betrekking tot veiligheid, mogelijkheid tot oriëntatie en de algemene veiligheidsbeleving binnen het gebied.
- Er wordt gebruik gemaakt van standaard verkrijgbare producten en standaard leverbare kleuren.
- Strategische inzet van sfeerverlichting als ondersteuning van de sec functioneel bepaalde lichtbronnen is voorstelbaar in de primaire verblijfruimten (bijvoorbeeld: gebouw gerelateerde terrassen), entreepartijen en ter ondersteuning van bijzondere objecten (beelden, herdenkingsobjecten).

6.3 'Representatief'

Algemeen

- De kwaliteit van de buitenruimte komt voort uit de ruimtelijke organisatie, en de zorgvuldige vormgeving en detaillering van de ruimte(n). De extra kwaliteit komt voort uit de meer intensieve verzorgingsgraad en de materiaalkeuzes.
- De inrichting is functioneel, comfortabel ingericht en goed verzorgd.
- De verzorgingsgraad van de ruimte domineert en wordt verrijkt door het comfort en uitstraling van de verblijf- en ontvangstruimten.
- Inrichtingselementen (meubilair, verlichting e.d.) nodigen uit tot dagelijks gebruik van de ruimte en leveren een bijdrage aan de ruimtelijke beleving en presentatie van het gebied.

Verharding

- Niet standaard kleurstelling of bijzondere toeslagmaterialen in de toplaag worden alleen toegepast indien hierdoor de aansluiting op de architectuur van de locatie of het karakter van het terrein nadrukkelijk vergroot of verbeterd wordt.
- De toepassing van opsluitmiddelen wordt bepaald door functie en het totaalconcept voor de inrichting en mag in vorm en/of materiaal gekleurd worden door esthetische wensen.
- Afhankelijk van het overallconcept voor de inrichting van het defensieobject, het gebruik en kostenafweging wordt gekozen voor gesloten verharding of elementenverharding.
- Bij gesloten verhardingen dient gewerkt te worden met kabelgoten, een doorvoersysteem of een inrichting waarbij op eenvoudige wijze onderhoud gepleegd kan worden aan de ondergrondse infrastructuur zonder schade toe te brengen aan het verhard oppervlak.
- Elementenverharding; er dient gewerkt te worden met een betonsteen in een standaard verkrijgbaar formaat en standaard kleurstelling. Toeslagmateriaal in betonsteen dient de uitstraling van de verharding te verhogen en de kleurstelling dient een hoge levensduur te hebben.
- De detaillering van de verharding levert een bijdrage aan de beeldkwaliteit van het stedelijk interieur. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het verhardingspatroon, de combinatie van verschillende verhardingsmaterialen, de toegepaste opsluitmiddelen (banden, strips, e.d.).
- Aanduidingen op het wegdek worden alleen functioneel toegepast. Voor de markeringen wordt gebruik gemaakt van standaard beschikbare kleuren en sjablonen.

Groenvoorziening

- De groenvoorziening draagt in belangrijke mate bij aan de presentatie, de sfeer en het comfort van de ruimte.
- Beplanting heeft een heldere vormgeving, waarin accenten zijn toegevoegd in structuur en kleurstelling, waarbij jaarrond een aantrekkelijk beeld wordt verkregen.

Terreinmeubilair

- Meubilair is standaard verkrijgbaar, eenvoudig en met minimale kosten te beheren en onderhouden. Er wordt een keuze gemaakt uit de aan deze Richtlijn verbonden Referentiebeeldencatalogus (zie bijlage E).
- Naast los te plaatsen meubilair kunnen terreinelementen ontwikkeld worden die als meubilair gebruik kunnen worden (bijvoorbeeld: zitmuren).
- De inzet van meubilair is functioneel maar dient eveneens om de presentatie en het comfortniveau van het gebied te verhogen.
- Er wordt gebruik gemaakt van standaard leverbare kleuren of kleurcombinaties.

Verlichting

- Het verlichtingsplan is opgesteld op basis van functionele eisen en draagt daarnaast bij aan de algemene presentatie en het comfortniveau van de terreininrichting.
- Sfeerverlichting wordt toegepast in verblijfsruimten, entreepartijen, rondom bijzondere objecten (beelden, herdenkingsobjecten) en direct gebouw gerelateerde buitenruimten.
- Er wordt gebruik gemaakt van standaard verkrijgbare producten en standaard leverbare kleuren.

6.4 Technische eisen en ontwerppunten

Voor de bovenstaande ambitieniveaus zijn de uitgangspunten t.b.v. de technische eisen en het ontwerp vastgelegd in bijlage F (Technische eisen en ontwerppunten).

7 Beeldkwaliteit

7.1 Algemeen

De beeldkwaliteit van de buitenruimte op defensieobjecten wordt sterk bepaald door de kwaliteit van de inrichting en het beheer. De kunst is om deze activiteiten in onderlinge samenhang uit te voeren. De in de voorgaande hoofdstukken opgestelde richtlijnen helpen hierbij. In dit hoofdstuk worden de vastgestelde inrichtingsambities vertaald naar de beheerambities.

De ambitie voor deze opgave is vastgesteld op kwaliteitniveau A, mooi en comfortabel. Hierbij dient bij de vormgeving en materialisering rekening gehouden te worden.

7.2 Catalogus Beeldkwaliteit Buitenruimte Defensie

Voor het vaststellen van de beheerambitie en het beoordelen daarvan, wordt de CBBD 2012 gehanteerd (zie bijlage H; Catalogus Beeldkwaliteit Buitenruimte Defensie). De CBBD bevat een compleet overzicht van alle beeldmeetlatten (van niveau A+ t/m D) van de op defensieobjecten voorkomende zichtbare elementen in de buitenruimte. Daarbij moet worden opgemerkt het beheer niet alleen door Dienst Vastgoed Defensie wordt uitgevoerd (het Facilitair Bedrijf speelt ook een rol).

Ten opzichte van de 'Kwaliteitscatalogus openbare ruimte 2010' (CROW, publicatie 288) is de CBBD 2012 uitgebreid met beeldmeetlatten over buitensportaccommodaties en defensie hekwerken en met een beoordelingsformulier om de beeldkwaliteit van de buitenruimte te monitoren.

Het vaststellen van de beeldkwaliteit voor de defensie buitenruimte gebeurt aan de hand van drie kwaliteitsniveaus: A, B en C. De standaardnormen bestaan uit meetbare criteria met omschrijvingen en illustratieve foto's.

7.2.1 Kwaliteitsniveaus

Code	Waardering	Omschrijving
A	Goed	Mooi en comfortabel
B	Voldoende	Functioneel
C	Matig	Onrustig beeld, discomfort of enige vorm van hinder

De CBBD wordt gebruikt voor:

- Vastleggen en beoordelen (monitoren) van ambities.
- Opstellen van contracten (Programma van Eisen).
- Communicatie met bij het (dagelijks) onderhoud betrokken partijen.

7.3 Vaststellen beheerambities

Voor het vaststellen van een beheerambitie per defensieobject of deel van het object, kan worden gekozen uit de ambitieniveaus: A, B en C. Deze zijn vastgelegd in bijlage G; 'Beheerniveaus per object'. In deze bijlage wordt per defensieobject aangegeven welk beheerniveau er momenteel geldt. Op een object kunnen soms meerdere beheerniveaus voorkomen. Dit wordt vooralsnog alleen weergegeven als bijvoorbeeld A/B. Met het nieuwe digitale beheersysteem kan in de nabije toekomst de percentage verdeling in beheerniveaus worden gegenereerd.

Voor de meeste defensieobjecten geldt een 'standaard' inrichtingsambitie. Voor deze 'standaard' objecten is een beheerambitie op beeldkwaliteit B vastgesteld.

Op defensieobjecten of delen van objecten waar een 'representatieve' of 'exclusieve' inrichtingsambitie geldt, is een beheerambitie op beeldkwaliteit A van toepassing. Beeldkwaliteit A wordt alleen toegepast als dit ook daadwerkelijk nodig is.

Bijlagen

A Begrippen en afkortingen

B Geraadpleegde literatuur

C Tabellen Inrichtingsambitie 'Standaard'

Inclusief kostenkengetallen voor inrichting en beheer

D Tabellen Inrichtingsambitie 'Representatief'

Inclusief kostenkengetallen voor inrichting en

E Referentiebeeldencatalogus buitenruimte defensierterreinen

F Technische eisen & ontwerputgangspunten

G Beheerniveaus per object

H Catalogus Beeldkwaliteit Buitenruimte Defensie